

MALI

POJMOVNIK

Butch/femme

Butch i femme pojmovi su kojima se analogno heteroseksualnim odnosima opisuju identiteti osoba u lezbijskim vezama. Pod pojmom butch najčešće se misli na lezbijski identitet stvoren razmještanjem i manipulacijom rodnihi kodova, simbola i uloga tradicionalno pripisanih muškarcima, femme pripisanih ženama. Feministički pokret šezdesetih godina kritizirao je butch/femme odnos kao opoštavanje patrijarhalnih obrazaca. Istraživanja butch/femme lezbijka pokazuju, međutim, da one svoj identitet shvaćaju neovisno o heteroseksualnom rodnom modelu. Kad nađu zajednicu koja prihvaća alternativnu butch/femme rodnu kategoriju, doživljavaju da su oslobođene od binarne konstrukcije roda i da mogu razvijati rod koji nadilazi poimanje identiteta žena i lezbijki jer otvara mogućnost novih načina na koje se može biti žena i lezbijka. Odnos među butch/femme lezbijkama razlikuje se od heteroseksualne matrice a seksualnost je utemeljena na priznanju razlike između spola i roda. Budući da butch/femme lezbijke mijenjaju predodžbu žene i stvaraju rodne performanse koje nadilaze tradicionalno poimanje roda, o njima se raspravlja i pod pojmom *transrod (transgender)*. Ipak, ne smatraju sve lezbijke u butch-femme vezi da imaju te rodne identitete.

Fundamentalizam

Fundamentalizam je svjetonazor koji se poziva na obvezujuća temeljna načela u tumačenju, vrednovanju i uređenju zbilje. Premda svjetonazorni temelji mogu biti otvoreni za različite modele tumačenja, fundamentalizam poistovjećuje jedan model tumačenja sa samim temeljem. Pojam potječe od američkih protestanata koji su od 1910.-1915. izdavali niz spisa *The Fundamentals: a Testimony of Truth (Temeljna načela: svjedočanstvo o istini)*. Fundamentalističke struje u kršćanskim konfesijama postoje u svim razdobljima, osobita su pak oznaka pos-

tmoderne zbog nesigurnosti koju izaziva propitivanjem tradicionalnih tumačenja zbilje. Antropološki, fundamentalizam se tumači upravo strahom i naglašenom potrebom za sigurnošću.

Institucionalno fundamentalizam nije vezan uz denominacije nego se u okviru konfesija i religija grade fundamentalističke skupine koje se u pojedinim pitanjima i nadkonfesionalno udružuju. Unatoč razlikama između pojedinih fundamentalističkih skupina, postoje neka zajednička ideološka obilježja: zatvoreni svjetonazor, nepovijesno promišljanje zbilje, odbacivanje modernoga svijeta, skepsa prema znanosti, politički ultrakonzervativizam, teorije urote, poticanje na svjetonazorsku revoluciju. Fundamentalističke skupine odbacuju ekumenizam, međureligijski dijalog, politički liberalizam, toleranciju, znanstvenu teologiju. Temeljno je obilježje fundamentalista u okviru reformacije odbacivanje povijesno-kritičke metode tumačenja Biblije, u Katoličkoj crkvi odbacivanje II. vaticanskog sabora, uporaba ratnih metafora i jasna identifikacija neprijatelja; dualistički pogled na svijet, izbjegavanje samokritike; redukcionizam ugrađen u tradicionalizam; nefleksibilnost i snažan autoritarizam. Budući da patrijarhalnu obitelj smatraju tipično kršćanskom, feminizam doživljavaju kao jednog od glavnih neprijatelja kršćanstva. Kršćanstvo je prema svojoj biti povijesno, pluralno, sposobno za inkulturaciju, pomirljivo, tolerantno. Stajališta fundamentalizma stoga su nepomirljiva s temeljima kršćanskoga vjerovanja.

Interseksualnost (intersexuality)

Interseksualnost označava biološku nedefiniranost spola kao izričito muškog ili ženskog, odnosno definiranost spola kao nečeg što je između *muškog* i *ženskog*. Interseksualna osoba je osoba koja se rađa s nedefiniranim, izričito ženskim ili muškim, spolnim obilježjima, pri čemu se odstupanja mogu manifestirati na razini kombinacije kromosoma, gonada, hormona i/ili spolnih organa.

Rod (gender)

Prema *Pojmovniku* Europske unije pojam rod odnosi se na društvene razlike između žena i muškaraca, razlike koje nužno ne proizlaze iz bioloških spolnih razlika nego su naučene, s vremenom se mijenjaju i imaju širok raspon varijacija unutar jedne kulture i između kultura. Većina autora rabi pojam rod upravo u tom značenju premda se nekada pojam pojavljuje kao sinonim za žene ili za spol; kao odnosno ili kontekstualno stajalište između kulturno i povijesno specifičnih odnosa, kao činjenje. Rod se sve učestalije rabi kao analitička znanstvena kategorija.

U homoseksualnom kontekstu rod se uglavnom smatra heteroseksualnim konceptom neprimjerenim za izricanje homoseksualnih identiteta. Lezbijski rodni identiteti butch i femme više se uklapaju u koncept transroda, odnosno, rodnih performansa koje proširuju shvaćanje identiteta žene i lezbijskog identiteta i koje nadilaze tradicionalno poimanje roda.

Sveta Stolica prihvaća uporabu pojma rod u smislu društvene nadogradnje na biološke spolne vlastitosti žena i muškaraca. Ograđuje se od biološkog determinizma, priznaje mogućnost kulturnih utjecaja na definiranje muških i ženskih uloga ali isključuje bilo kakvu mogućnost spolne polimorfности. U teologiji se rod najčešće poima u smislu društvenog spola ili kao analitičko sredstvo teološkog istraživanja. Katolički fundamentalisti pojam poistovjećuju s homoseksualnošću i optužuju ga za rušenje kršćanskih čudorednih vrijednosti.

Rodna analiza (gender analysis)

Rodna analiza na razini Europske unije odnosi se na proučavanje razlika u uvjetima, potrebama, stupnju sudjelovanja, pristupu resursima i razvoju, kontroli sredstava, donošenju odluka i sl., koje postoje između muškaraca i žena u odnosu na pripisane im rodne uloge. Takvo značenje rodnoj analizi osporavaju katolički fundamentalisti. Prema njihovom tumačenju, cilj rodne analize je statistička jednakost žena i muškaraca u svim aktivnostima i postignućima. Budući da je statističkoj jednakosti glavna zapreka uloga žene kao majke, glavni cilj rodne analize i rodne perspektive je dekonstrukcija majčinstva kao jedinog poziva žena.

Rodne feministkinje

Izraz rodne feministkinje nekada se tumači u smislu pučke etimologije: feministkinje koje su ustanovile rod kao feministički pojam kako bi označile da je spolni identitet pojedinca ishod društvenih utjecaja. Sam izraz potječe od američke libertarijanske filozofkinje i antifeministkinje Christine Hoff Sommers, koja ga je prvi put upotrijebila u knjizi *Who Stole Feminism* (1994.). Sommers cijeli feministički pokret dijeli na dva dijela: *prvi*, stari, dobri, intelektualni, razboriti, pravedni, istiniti i liberalni feminizam i *novi*, rodni feminizam, koji nastaje šezdesetih godina i koji Sommers prikazuje kao ne-liberalan, anti-intelektualan, nerazborit, nepravedan, elitistički, ideološki. Jedini kriterij prema kojemu određuje rodni feminizam jest njegovo suprotstavljanje prvom valu feminizma, koji idealizira i nepovijesno vrednuje. Njezina definicija

rodnoga feminizma ne nastaje na temelju analize feminističkih teorija, nego na temelju vlastitoga mišljenja da je nakon šezdesetih godina 20. stoljeća feministički pokret krenuo u pogrešnom smjeru i da se ona u njemu više ne može prepoznati. Jedan od glavnih prigovora rodnim feministkinjama jest da su ukrale glavnu struju feminizma ili *feminizam ravnopravnosti* odvajajući ga od njegovih liberalnih korijena i odbacujući prosvjetiteljske principe individualnih prava. Sommers ne prihvaća način na koji suvremeni feminizam postavlja pitanja o podređenosti žena. Ona ne prihvaća borbu protiv patrijarhata i analizu društvenih odnosa pod vidom roda, rase, etniciteta i seksualnih orijentacija. Suvremeni feminizam kritizira iz perspektive heteroseksualnih bjelkinja srednje klase i nostalgично želi povratak bjelačkoga, heteroseksualnoga feminizma žena srednje klase namjerno marginalizirajući, ne uvažavajući i diskvalificirajući rad feministkinja različitih rasa, klasa, vjera i seksualnih orijentacija. Pod utjecajem Hoff Sommers, izraz rodni feminizam poprimio je značenje feminizma koji je elitistički, nečastan, dogmatičan, autoritaran, koji je neprijateljski prema muškarcima, sve žene svodi na pasivne žrtve, ruši obitelj, napušta djecu, zagovara seksualni užitak, promiče homoseksualnost. Rodne feministkinje, prema tim komentarima, nadziru sveučilišta, vlade, čak Ujedinjene narode. Kombinacijom tekstova različitih autora ne vodeći računa o kontekstu koje im određuje značenje, neki autori i autorice određuju posebnosti rodne teorije koju zastupaju rodne feministkinje. Rodnoj teoriji pripisuju rodni program čija je šifra rod a cilj provođenje rodne revolucije.

Rodna ideologija

Rodna ideologija je pojam koji rabe antifeministički i fundamentalistički autori. Pod njihovim utjecajem taj pojam ulazi u izjave Svete Stolice i u crkvene dokumente, primjerice, *Pismo biskupima Katoličke crkve o suradnji muškarca i žene u Crkvi i svijetu*. Rodnu ideologiju prepoznaje se u pozadini antropologija koje razlikuju spol i rod, odnosno tumači se da takva antropologija žene želi osoboditi biološkog determinizma a nadahnutu je ideologijama koje uvode suparništvo i borbu između žena i muškaraca, dovode u pitanje obitelj, prirodno roditeljstvo (oca i majku), koje zahtijevaju ravnopravnost homoseksualaca i heteroseksualaca i nov model polimorfne seksualnosti. Sadržaj rodne ideologije proizvoljno se sastavlja postavkama autora različitih svjetonazora ne vodeći računa o kontekstu iz kojih se navodi uzimaju. Kao glavni ciljevi rodne ideologije i s njom povezane rodne revolucije navode se: borba

protiv kršćanstva i kršćanskog utjecaja na društvo i na odgoj novih naraštaja; rušenje svih granica udovoljavanja nagonima; borba za priznanje, ravnopravnost i promidžbu homoseksualaca (gay), lezbijki, biseksualaca i transseksualaca. Prema mišljenju katoličkih fundamentalista, između Katoličke crkve i rodnih ideologa vlada neprijateljstvo. Teološka promišljanja roda katoličkih teologa pritom se ne uzimaju u obzir ili ih se odbacuje kao zastranjenje.

Rodna jednakost / ravnopravnost (gender equality)

Pojam gender equality nekad se prevodi kao rodna jednakost, nekad kao rodna ravnopravnost premda ta dva značenja nisu sinonimi. Prema pravnim stručnjacima, rodna jednakost pretpostavlja iskorjenjivanje diskriminacije, a ne samo ravnopravnost u smislu dobivanja formalnih prava. Pojam rodna jednakost se međutim često shvaća pogrešno. U Katoličkoj crkvi shvaća se kao jednakost žena i muškaraca na *razini identiteta*, odnosno, kao negiranje svih razlika između žena i muškaraca i previda se njegovo *pravno značenje* (Aristotel: jednako postupanje u jednakim slučajevima, a različito u različitim). Takvo tumačenje ne uzima u obzir da sam pojam jednakosti u sebi uključuje razliku: jednakost izriče odnos između dva predmeta, dvije osobe ili dva stanja stvari i određuje pod kojim ih vidom valja promatrati kao jednake. Jednakost dakle pretpostavlja da je ono što se uspoređuje različito i različito promatra pod vidom zajedničke odnosne točke. Da bi se izbjegla takva kriva razumijevanja, pojam gender equality u ovoj je knjizi preveden kao rodna ravnopravnost.

Na razini Europske unije rodna ravnopravnost odnosi se na ravnopravnost žena i muškaraca, odnosno, na njihovu slobodu da razvijaju osobne sposobnosti i imaju mogućnost izbora bez ograničenja postavljenih zadanim rodnim ulogama te da se uzimaju u obzir, vrednuju i jednako promiču različita ponašanja, težnje i potrebe žena i muškaraca. Rodna ravnopravnost obuhvaća pravo na jednakost i jednake mogućnosti kao i pravo na razliku te priznanje prava i subjektivno znanje o tome.

Stajalište Katoličke crkve prema rodnoj ravnopravnosti različito je ovisno radi li se o ravnopravnosti na društvenom području ili u Crkvi. Premda Crkva naglašava ulogu žene u obitelji, potiče države da svojim ustrojstvom osiguraju ravnopravnost žena i muškaraca na svim područjima života. Kad je pitanje unutarcrkvenog uređenja, priznaje se *jednako dostojanstvo* žena i muškaraca ali ne i njihova *ravnopravnost*. Zakonik kanonskog prava (1983.) ozako-

njuje isključenje žena iz svih službi vezanih uz ređenje kao i neka druga ograničenja u odnosu na muškarce laike.

Komisija Justitia et pax Njemačke biskupske konferencije zalaže se za uvažavanje jednakosti i razlike: Kao što biološka razlika između muškarca i žene ne smije biti povezana s društvenim nejednakostima, tako se ni ravnopravnost spolova ne može provesti ne vodeći računa o različitim uvjetima života žena i muškaraca.

Katolički fundamentalisti rodnu jednakost poimaju kao *statističku jednakost*, odnosno, zahtjev da žene prema modelu pola-pola sudjeluju u svim društvenim ulogama. Zahtjeve feministkinja da se zajamče jednake mogućnosti za žene i muškarce, kritiziraju i odbacuju nazivajući ih *rodnim ratom* (gender war) protiv muškaraca. Cilj rodne jednakosti prema njihovom tumačenju bio bi napad na majčinstvo kao jedinstven poziv žene.

Rodno osviještena politika (gender mainstreaming)

Na razini Europske unije rodno osviještena politika znači da se pri svakom planiranju, provođenju i vrednovanju bilo koje društveno-gospodarsko-političke akcije uzima u obzir situacije i potrebe žena i muškaraca i da ih se provodi imajući na umu promicanje njihove ravnopravnosti. Rodno osviještena politika ne odnosi se samo na žene nego i na muškarce i zahtijeva da se ravnopravnost ne promatra kao izdvojena tema nego kao sastavni dio ukupnih društvenih odnosa. U rodno osviještenoj politici nije riječ o apstraktnoj, prethodno zadanoj politici jednakosti, nego nositelji odluka prihvaćaju odgovornost osmišljavanja i provedbe rodno osviještene politike od koje imaju koristi i žene i muškarci u svakidašnjem političkom i drugom odlučivanju.

Takvo razumijevanje rodno osviještene politike na razini Europske unije prihvaća i komisija Justitia et pax Njemačke biskupske konferencije i smatra je prikladnim sredstvom promicanja pravednih odnosa među spolovima, sredstvom koje je u skladu s njezinim temeljnim djelovanjem, s ciljem ukazivanja na strukturne nepravde i nasilja te traženje sredstava i putova njihove prevencije. Rodno osviješteno politiku smatra prikladnom nadopunom „tradicionalne“ politike ravnopravnosti koja je bila usmjerena na interese žena.

Rodno osviještenu politiku pozitivno ocjenjuju i katolički teolozi koji su inače skeptični prema rodnim teorijama. Odbacuju je jedino katolički fundamentalisti koji je tumače kao *politiku izjednačavanja* i to ne u smislu postizanja ravnopravnosti žena i muškaraca nego u smislu pro-

micanja prava seksualnih manjina i prava pedofila, uvođenje poligamije itd. Promicanje rodno osviještene politike po načelu odozgo-nadolje tumače u smislu zapošljavanja kadrova koji su vjerni rodnoj ideologiji. Pritom prešućuju da se rodno osviještena politika ne provodi samo po načelu odozgo-nadolje nego i odozgo-nagore, odnosno, da su za njezino provođenje odgovorne ne samo osobe na vodećim funkcijama nego i svi građani.

Rodna perspektiva

Na razini Europske unije rodna perspektiva znači sagledavanje i poštivanje razlika između žena i muškaraca u svim političkim područjima i aktivnostima. U literaturi se taj izraz često rabi i za ženski pogled i pristup spoznaji, kulturi, politici. Katolički teolozi smatraju da muškarci i žene i kvaliteta njihova odnosa mogu imati korist od rodne perspektive ne samo na razini javnog društvenog života nego i na privatnoj razini, prvenstveno u oblikovanju bračne i obiteljske zajednice. Katolički fundamentalisti rodnu perspektivu odbacuju. Tumače je u smislu borbe protiv vladajućeg hetero-patrijarhata, odnosno heteroseksualnih (muških) tlačitelja te *tajnog plana* kojim se želi stvoriti novoga čovjeka i to uništenjem tradicionalnih spolnih uloga. Cilj rodne perspektive u konačnici bi bio: smanjenje broja stanovništva, više seksualnog užitka, ukidanje razlika između žena i muškaraca, puno radno vrijeme za majke. Prema njihovom tumačenju rodna perspektiva traži: besplatnu kontracepciju, legalni pobačaj, promociju homoseksualnosti (seks bez djece), tečajeve spolnog odgoja radi poticanja seksualnog eksperimentiranja među djecom i učenje djece o kontracepciji i pobačaju, učenje da je homoseksualnost normalna i da su muškarac i žena isto; ukidanje roditeljskih prava kako djeci ne bi mogli priječiti seksualni odgoj, seksualne odnose, kontracepciju i pobačaj; muško/ženske kvote po načelu pedeset/pedeset posto; sve žene na tržištu rada; diskreditiranje svih religioznih osoba koje se suprotstavljaju tom programu. Budući da rodnu perspektivu izvode iz neomarksističkog tumačenja svjetske povijesti, tumače je i kao dio borbe za moć između muškaraca i žena. Rodna perspektiva, prema tumačenju fundamentalista, označava spolno-klasnu revoluciju žena protiv muškaraca.

Rodni program (gender agenda)

Izraz rodni program rabe katolički fundamentalisti. Cjelokupni rodni diskurs nekritički izvode iz marksističkog svjetonazora i u skladu s tim tumače da je cilj rodnog programa ukidanje *spolnih klasa* a sredstvo je ukidanje

spolne razlike i kontrola rađanja. Mišljenja su da pitanje spolnih klasa rodne feministkinje ne mogu riješiti drugačije nego napadom na biologiju jer su spolne razlike ukorijenjene u biologiji; kako bi neprimjetno napale biologiju, feministkinje rabe izraz rodna analiza (gender analysis).

Rodna revolucija

Izraz rodna revolucija nadahnut je tvrdnjom Virginije Held, profesorice filozofije na City University of New York, o intelektualnoj revoluciji koju su feminističke filozofkinje potaknule i koja se može usporediti s Kopernikovom, Darwinovom i Freudovom. Feministkinje očekuju da će njihova revolucija biti mnogo dublja. Izraz preuzima Christina Hoff Sommers a preko nje i fundamentalistički autori i autorice. Prema njihovom tumačenju, rodna revolucija vođena je načelima rodne ideologije.

Seksualna orijentacija (sexual orientation)

Seksualnom orijentacijom prema standardima EU-a pretpostavlja se *seksualna privlačnost prema osobama istog ili različitog spola: homoseksualnost, lezbijstvo, heteroseksualnost, biseksualnost*. Spolna je orijentacija dio identiteta osobe i politika izbora, a odnosi se na emocionalnu i seksualnu usmjerenost prema drugim osobama. Ako je izraženo zanimanje za osobu istoga spola, govori se o homoseksualnoj orijentaciji; ako je izraženo zanimanje za osobu suprotnog spola, riječ je o heteroseksualnoj orijentaciji. Biseksualna orijentacija je ako postoji zanimanje za oba spola. Katolička crkva kao i islamske zemlje izražavaju svoje protivljenje uključivanju seksualne orijentacije među razloge spolne diskriminacije.

Spolno osviještena teologija

U spolno osviještenoj teologiji teološko istraživanje nije usmjereno samo na spol kao predmet teologije nego je usmjereno i na konstrukciju spola, odnose među spolovima, predodžbe ženskosti i muškosti unutar teologije te na subjekte istraživanja, njihovu društvenu, kulturnu i drugu uvjetovanost koja utječe na strukturiranje spoznaja. U spolno osviještenoj teologiji spol nije samo *tema istraživanja* nego i *perspektiva istraživanja* koja se provlači ili se može provući kroz sve teološke predmete.

Teološko istraživanja spolova u dijalogu

Ekumenski projekt teološkog istraživanja spolova u dijalogu izrastao je iz mreže *Spolno osviještene teologije* (*Netzwerk Geschlechterbewusster Theologie – NGT*) koju je utemeljila skupina teologa na Teološkom fakultetu u

Baselu 2003. godine. Cilj projekta teološkog istraživanja spolova u dijalogu nije samo dijalog teologa i teologinja nego složenije i sveobuhvatnije razlaganje spola u teologiji i otkrivanje slijepih točaka u dosadašnjim feminističkim teologijama, homoseksualnim i teologijama usredotočenim na muškarce. Teološko istraživanje spolova u dijalogu usvaja promjenu perspektive od teološkog istraživanja roda prema teološkom istraživanju spola. Dok je teološko istraživanje roda prvotno usmjereno na konstrukciju *dvaju spolova* u teologiji i analizu njihova međusobnog odnosa, teološko istraživanje spola u dijalogu želi obuhvatiti kritičko i konstruktivno teološko razračunavanje s kulturnim i prirodoznanstvenim teorijskim raspravama o spolu uključujući i dekonstruktivističko istraživanje spola a u cilju nadilaženja spolnih hijerarhija. Dekonstruktivistička perspektiva se prihvaća kao *radna hipoteza, metoda, stajalište*, ne kao norma. Spol se analizira kao temeljni strukturalni princip društva i smatra se društvenim pitanjem.

Transseksualna osoba (transsexual person)

Osoba koja ima jasnu želju i namjeru promijeniti spol, kao i osoba koja je djelomično ili potpuno promijenila (fizičkom i/ili hormonskom terapijom i operacijom) svoje tijelo i način života, izražavajući svoj spolni/rodni identitet i osjećaj sebe.

Transrod (transgender)

Pojmom transrod opisuje se osoba čiji je identitet u spektru između transvestita i transseksualca, odnosno osoba koja trajno mijenja društveni rod preodijevanjem ali ne pribjegava genitalnoj transformaciji. Taj se pojam rabi i u smislu nadpojma („kišobrana“) za zamišljenu zajednicu svih onih koji su se odvojili od društvenih očekivanja vezanih uz spol, rod i spolnost, primjerice za transseksualce, butch, femme, transvestite, hermafrodite itd. Pojam transrod danas se rabi veoma različito i teško ga je definirati. Pojam se nekada odnosi na osobe čije ponašanje ili izričaji ne odgovaraju nijednom rodu; nekada se odnosi na opis roda izvan binarnosti muškarac – žena; nekada za opis stanja neposjedovanja roda ili brojnih rodova. Sam pojam sadrži u sebi ideju oslobođenosti od bilo koje definicije.

Queer

Pojam *queer* obuhvaća homoseksualnu, biseksualnu, transrodnu i interseksualnu zajednicu kao i heteroseksualne osobe koje sebe vide ili žive svoj život izvan heteroseksualnih patrijarhalnih normi. Queer se odnosi na propitivanje i/ili odbijanje nametnutih normi patrijarhalne

tradicije, a zalaže se za kreiranje prostora, kulture i izražavanja koji nadilaze strogo definiranu heteroseksualnu ili lezbijsko/gay/biseksualnu/transseksualnu seksualnost i/ili ženske i muške spolove/rodove, a omogućuje samodefiniranje vlastite seksualnosti. Također se odnosi na aktivizam, pokret, kao i teorijski smjer (*queer theory*). Može se odnositi i na osobu i njezine identitete, a podrazumijeva nepristajanje na samorazumljivo slijeđenje društvenih pravila vezanih uz seksualnost.